

din bronz al împăratului Decius, care nu face parte, însă, din lapidarium.

Dintre celelalte „portrete”, sunt de amintit Kouros-ul de la Histria, cea mai veche piesă din lapidarium, datată în secolul al VI-lea a.Chr. și statuia „cetățeanului de la Tomis”, aflată într-o stare excepțională de conservare.

Al doilea capitol important al catalogului este alcătuit din *inscripții*. Dintre piesele prezentate în acest capitol, amintim câteva exemplare care au contribuit în mod deosebit la rezolvarea unor probleme importante ale istoriei antice: decretul lui Labelius Maximus privind grănițuirea teritoriului histrian sau inscripția onorifică de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, în cinstea lui Caius Arrius Antoninus, pentru Dacia.

Un alt capitol important îl constituie cel reprezentând *divinitățile*. Aici, un rol deosebit îl au zeitățile panteonului greco-roman, urmate de divinitățile egiptene, asiatice și de cele locale, care formează tot atâtea capitoale. Divinitățile sunt reprezentate în ordinea importanței lor în panteon și abia după aceea în funcție de monumentul respectiv: statuie, obiect votiv, altar etc. Câteva piese de cult creștin din veacurile IV–VI încheie capitolul divinităților.

Universul funerar grupează toate categoriile de piese legate de această noțiune, de la sarcofage, cum ar fi cel de la Romula, la altare, statui, aedicule etc.

Diversele monumente care ridică probleme de istorie, dar, în același timp, și de istoria artei antice și de istoria religiilor au suscit interesul multor cercetători (menționați în bibliografia de la sfârșitul fiecărei voci); trebuie remarcat rolul

de mare competență jucat în cunoașterea lor de către Gabriella Bordenache, Lucia Marinescu-Țeposu și Maria Alexandrescu-Vianu.

Misiunea de a prezenta *piese de arhitectură* i-a revenit arhitectului Virgil Apostol. Pornind de la cele câteva blocuri de parament cu litere de la Sarmizegetusa Regia, sunt trecute în revistă toate piesele arhitectonice: fusuri de coloană, capiteluri, frize etc., provenind, în mare parte, din cetățile de la malul Mării Negre.

Catalogul se încheie cu câteva portrete, a căror autenticitate este discutabilă.

Un glosar de termeni tehnici, folosiți în prezentarea pieselor litice, ce se adresează în primul rând publicului larg, este binevenit pentru deplina înțelegere a acestora. Fotografii color sunt, după părerea noastră, utile, pentru că ele se apropie mai mult de culoarea originală a marmurei și a pietrei. Desigur, unele fotografii ar fi trebuit retușate, pentru a fi mai clare.

Fără îndoială, continuarea catalogului cu un al doilea volum, cuprinzând piesele medievale, se impune, după cum cred că o ediție în limba engleză a prezentei lucrări ar lărgi numărul cititorilor, atât specialiști, cât și provenind din rândurile unui public din străinătate.

Catalogul este o reușită, presupunând și un volum imens de muncă, pentru care autorii merită toate laudele. O continuare a publicării de astfel de lucrări cu piese din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României este de dorit.

Crișan Mușețeanu
Muzeul Național de Istorie a României,
București.

Zeno Karl Pinter, Claudia Urduzia, ...*Custodes confinium, vulgo ewrii... Cercetări arheologice în așezarea medievală de la Miercurea Băi – Cunța*, Editura Academiei Române, București, 2015, 151 p. și 116 pl.

Volumul de față, purtând ca titlu principal ...*Custodes confinium, vulgo ewrii...*, are darul să incite cititorul măcar să-l răsfoiască, dacă nu să-l parcurgă în totalitate cu atenție. Partea a doua a titlului (mai prozaică) vine să ne lămurească despre faptul că ne aflăm în fața unei lucrări de pură arheologie medievală, conținând, însă, numeroase elemente de interdisciplinaritate, după cum se va vedea pe parcurs.

Cartea, apărută în condiții grafice foarte bune, a fost împărțită, după o structură oarecum clasică, în nouă mari capitole, precedate de un *Cuvânt înainte* (p. 7–8), urmat de Cap. I. *Cadrul geografic* (p. 9–10) – părți asupra cărora, însă, nu voi insista.

Atenția începe să ne fie captată odată cu Cap. II. *Cartografia, toponimia și hidronimia istorică* (p. 11–17). Utilizând harta din secolul al XVI-lea

a lui Johannes Honterus și cartările austriece – începând cu Josephinische Landesaufnahme (1769–1773), franciscană (1806–1869), a treia ridicare topografică realizată între 1869–1887, continuând cu hărțile militare din secolul al XX-lea – a Regatului Ungariei (după 1897), austro-ungară din 1910 și încheind cu „Planurile Directoare de Tragere” ale armatei române realizate după 1916, autorii extrag o serie de toponime, dintre care cel mai important este, fără îndoială: „Alt Wehrbusch bei Thor”. Este important pentru că se dovedește în final a avea legătură cu o veche realitate istorică, surprinsă arheologic și redată în paginile acestui volum.

Din Cap. III. *Istoricul cercetărilor* (p. 19–21) reiese că zona văii Secașului, în ciuda unor încercări, a fost puțin cercetată arheologic, oricum nerelevant pentru Evul Mediu. Lucrările din anii 2011–2012, prilejuite de construcția autostrăzii A1 Orăștie – Sibiu, aveau să scoată la iveală, pe tronsonul Cunța – Seliște, cinci consistente obiective, notate convențional de la MS 1 la MS 5. În paranteză fie spus, marile lucrări de infrastructură desfășurate în ultima vreme au dublat sau chiar au triplat informația arheologică pentru anumite epoci, după cum se poate observa și în cazul de față.

În Cap. IV. *Cercetarea arheologică din anul 2012* (p. 23–24) ne sunt prezentate pe scurt metodologia de cercetare a sitului 1 (MS 1), stratigrafia și epocile istorice identificate aici. Astfel, într-o suprafață de aproximativ 2 ha (km. 44750–45100 ai viitoarei autostrăzi) au fost identificate 535 de complexe arheologice din perioade diferite (neolitic, bronz, Hallstatt, epocile romană, post-romană și medievală).

Următoarele două capitole – Cap. V. *Analiza complexelor* (p. 25–32) și Cap. VI. *Analiza materialului arheologic* (p. 33–44) – se referă doar la perioada medievală (conținând, de altfel, de departe cele mai de seamă descoperiri din acest sit) și constituie nucleul de bază al lucrării.

Au fost cercetate 153 de complexe medievale și alte 78 cu date neprecizată, dintre care, măcar o parte, putând aparține Evului Mediu. Complexele au fost încadrate în următoarele categorii: 23 de locuințe, șase anexe, 21 de cuptoare „pietrar”, 35 de cuptoare menajere, cinci vetre, două cuptoare de olar, două șanțuri, nouă aglomerări, 51 de gropi cu diverse funcții.

Deși existența unor cuptoare gospodărești aflate în aer liber și care deserveau mai multe locuințe (situație sugerată de modul în care se grupează și relaționează aceste complexe) este atestată arheologic în bazinul carpatic, în mai toate așezările contemporane, surprinde numărul foarte mare al unor astfel de amenajări, cu mult peste cel al locuințelor existente la Miercurea Băi. Avem de a face ori cu o particularitate a sitului, pe care nu o putem deocamdată lămurii (faptul că piatra putea fi procurată cu ușurință din ruinele construcției romane aflate în apropiere nu constituie o explicație suficientă), ori, mai degrabă, multe dintre aceste cuptoare au aparținut unor locuințe distruse în timp, al căror contur nu a mai putut fi surprins. Dacă această din urmă variantă este, măcar în parte, adevărată, numărul locuințelor propriu-zise s-ar dubla ori chiar tripla, ceea ce ar fi un indiciu extraordinar pentru mărimea populației unui sat medieval și pentru demografia zonei în general. Cu atât mai importante devin descoperirile de aici....

Indiferent de faptul că unele complexe pot fi trecute într-o altă categorie funcțională sau câteva ar putea chiar aparține unei perioade ceva mai timpurii (probabil secolului al VIII-lea, cum ar fi cazul complexelor 350–354, după ceramică și o anumită grupare a lor), prin numărul de complexe cercetate, așezarea de la Miercurea Băi – *Cunța* se plasează, ca mărime, în primele cinci așezări rurale datând din secolul al XII-lea din întreg bazinul carpatic. În plus, după cum reiese din volum, chiar dacă nu foarte explicit, viețuirea de aici a durat circa două generații, spre deosebire, de pildă, de cea mai mare așezare rurală arpadiană cercetată arheologic, cea de la Kâna (azi cartier periferic al Budapestei) – cu o durată de aproximativ 150 de ani.

Mai merită subliniată existența, în cadrul așezării, a celor două cuptoare de olărie aparținând tipului cu grătar, dar cu două variante de susținere a acestuia – cu perete median și cu stâlp central. Alături de cuptorul de la Bratei – *Nisipărie* (de același tip, dar cu grătarul susținut în consolă), acestea sunt, deocamdată, singurele cuptoare din această categorie publicate (conform informațiilor amabile ale celor care au cercetat în celelalte situri de la Miercurea Sibiului, în două dintre acestea s-au mai găsit alte cinci cuptoare de olărie), datate în veacul al XII-lea din Transilvania propriu-zisă.

Cap. VI. *Analiza materialului arheologic* (p. 33–44) cuprinde cinci subcapitole:

1. *Ceramica* (p. 33–39), ca în mai toate așezările, constituie categoria cea mai numeroasă de materiale, autorii încadrând cele 520 de fragmente ceramice în cinci tipuri: vase borcan (374, 71,92%), căldări de lut (110, 21,15%), urcioare (6, 1,15%), castroane (4, 0,77%), boluri (2, 0,38%); 24 de fragmente (4,61%) nu au putut fi atribuite vreunui tip anume.

Autorii au analizat modul de confecționare a vaselor, pasta, degresantul, arderea, decorul, eventuale întrebuințări secundare. Trebuie spus de la început că repartitia pe tipuri este conformă cu ceea ce se întâmplă în bazinul carpatic, unde prezența vaselor borcan și a căldărilor de lut (cu proporție variabilă între ele – în cazul MS 1 media căldărilor fiind una dintre cele mai ridicate) este zdrobitoare față de celelalte tipuri ceramice, care par a fi fost utilizate mai mult accidental decât ca o necesitate. De altfel, și celelalte caracteristici, cum ar fi modul de confecționare (în care predomină turația lentă), felul pastei și arderea, majoritar oxidantă, se încadrează în ceramica epocii. O particularitate în ceea ce privește ornamentarea ceramicii de la MS 1 față de alte situri contemporane este absența impresiunilor realizate cu roțița dințată (întâlnite pe o singură căldare de lut) și relativa raritate a decorului constând în împunsături succesive.

Subcapitolul 2. *Piese de harnașament* (p. 39–41), mai corect de intitulat, în opinia noastră, drept „Piese de echipament militar”, include practic o singură categorie de obiecte, și anume 10 piteni cu spin, care asigură datarea în secolul al XII-lea și dau o notă specifică așezării. Aplica de bronz menționată aici pare să aparțină mai degrabă epocii romane și să provină dintr-o structură (probabil *statio* sau *villa rustica*) ale cărei dărâmături se aflau în apropiere.

Subcapitolul 3. *Unelte* (p. 41–43) – „și ustensile” (n.n.) – cuprinde mai multe categorii de obiecte, prezente în mai multe exemplare sau singular în cadrul așezării: seceri, cuțite, fusaiole, cute de ascuțit, râșnițe, ace, tuburi de ace, străpungător de os, bardă. Toate reprezintă tipuri cunoscute, des întâlnite în epocă.

În subcapitolul 4. *Obiecte de podoabă și accesorii vestimentare* (p. 43–44) au fost incluse doar patru artefacte – o cataramă dublă de bronz (în formă de 8 – n.n.), o mârgea de os, un cercel verigă de bronz, un cercel format dintr-o mârgea

de sticlă albastră montată pe o verigă îngustă și subțire de bronz – știut fiind că în așezări asemenea materiale sunt de obicei mai rare.

Capitolul privind *Analiza materialului arheologic* se încheie cu 5. *Diverse* (p. 44), cuprinzând două obiecte de fier, fără o funcționalitate bine precizată.

În Cap. VII. *Analiza arheozoologică* (p. 45–65) ne este prezentată structura speciilor de animale pe baza determinărilor efectuate de Lajos Kiraly și Beatrice Kelemen. De menționat că și în așezarea de la Miercurea Sibiului se confirmă tendința înregistrată în epocă – bovinele ocupă primul loc în preferințele alimentare, cu procente de 3–4 ori mai mari decât ovicaprinele și porcinele, celelalte specii, comestibile în mod obișnuit (păsările, vânatul etc.), fiind reprezentate mai mult simbolic.

Urmează un scurt capitol, Cap. VIII, intitulat *Structura și caracterul așezării* (p. 67–68), în care este discutată succint distribuția spațială a anumitor complexe în raport cu suprafața cercetată. Trebuie precizat faptul că așezarea nu a putut fi cercetată dincolo de limitele laterale ale viitoarei autostrăzi și că au fost surprinse în săpătură doar două dintre marginile sale. Ne putem ușor închipui că numărul complexelor este substanțial mai mare. De subliniat, de asemenea, faptul că așezarea a fost părăsită deliberat, cândva în secolul al XII-lea, neînregistrându-se urme de incendiu sau alte distrugerii. Situația este similară celei petrecute pe Târnavă Mare, în așezările de la Bratei – *Nisipărie* și *Sighișoara – Dealul Viilor*.

Cap. IX. *Concluzii istorice* (p. 69–72) este menit să lămurească cine sunt și ce misiune aveau cei care au locuit la MS 1. Pornind de la o serie de date istorice, precum și de la analiza complexelor și a materialelor, autorii ajung la concluzia că așezarea a funcționat în prima jumătate a secolului al XII-lea, fiind părăsită în mod organizat la venirea coloniștilor germani. Urmele consistente lăsate pe teren par să oglindească prezența unor țărani cu îndatoriri militare, practicând o economie complexă de agricultori, crescători de vite, vânători și meșteșugari. Așezarea a aparținut unui grup însemnat numeric, însărcinat cu paza graniței – mai exact a „porții de trecere prin pădurea deasă”. Pe baza datelor istorice, a toponimelor și hidronimelor (în primul rând Secașul), dar și a tradiției care consemnează, ca paznici la frontierele din această parte a Regatului

maghiar în veacul al XII-lea, acea populație cunoscută generic cu termenul de secui, așezarea de la MS 1 le este atribuită lor.

Așadar, ne aflăm în fața a încă unei așezări aparținând acelor colectivități din care se va forma, în secolul următor, comunitatea secuiască, ce înglobează, probabil, mai multe etnii cu origini și tradiții diverse – din acest motiv existând o serie de trăsături specifice, care diferențiază o așezare de alta. Ceea ce le apropie și ne face să le înscrیم în seria de așezări cu un anume specific este prezența, în număr mare (raportat la complexele cercetate), a pintenilor cu spin – în fond piese de echipament militar curente, aflate în dotarea trupelor.

Ceea ce deosebește așezarea prezentată aici de altele contemporane (sau parțial contemporane) este prezența neobișnuit de mare a așa-ziselor cuptoare pietrar în cadrul locuințelor – uneori dublate de un cuptor de alt tip (de regulă „cotlonite” într-unul din pereți) în cadrul aceluiași complex – și numărul enorm al cuptoarelor (atât „pietrate” sau de alt fel) aflate în aer liber, chestiune deja comentată asupra căreia nu mai revin.

Aș mai vrea să adaug, referitor la această rețea de așezări grănicerești care prinde contur arheologic din ce în ce mai consistent, că existența ei a fost postulatată, pe baza toponimiei, de către Kurt Horedt, încă din anii '50 ai secolului trecut. Ceea ce părea atunci o poveste interesantă, cu un ușor aer de legendă, își găsește din ce în ce mai mult confirmarea arheologică. Pe lângă așezările cunoscute de la Morești, Bratei – *Nisipărie*, Sighișoara – *Dealul Viilor*, MS 1, se mai pot adăuga alte descoperiri (atât din zona Miercurea Sibiului, cât și din alte 3–4 puncte, tot de pe traseul autostrăzii, dar din zona Șibot).

Multe s-ar mai putea spune pe marginea subiectului; închei însă comentariile acestui capitol cu afirmația că, indiferent cum interpretăm așezarea de la MS 1, ea va rămâne un punct de reper arheologic pentru Transilvania de sud în secolul al XII-lea. Este meritul autorilor pentru modul în care au cercetat în teren și au valorificat în scurt timp realitățile arheologice de acolo.

Prin ultima remarcă, fac legătura cu *Catalogul descoperirilor* (p. 73–137) care, împreună cu ilustrația, constituie temelia acestei lucrări. Dincolo de trecerea timpului, de evoluția curentelor arheologice, de nuanțe și interpretări, de progresul tehnologic înregistrat etc., este ceea ce rămâne de obicei dintr-o operă arheologică. Fiecare complex cu inventarul său a fost clar și minuțios descris, totdeauna în conexiune cu ilustrația, de o excelentă calitate.

Lucrarea mai cuprinde o listă bibliografică – *Bibliografie* (139–143) și două rezumate în limbile engleză – *Abstract* (p. 145–147) și germană – *Zusammenfassung* (p. 149–151) – ceea ce o face ușor accesibilă și mediilor de specialitate din străinătate.

La sfârșitul volumului (începând cu p. 153) se află cele 116 planșe alb-negru și color, de o calitate ireproșabilă, despre care am amintit deja.

Apreciez că este o lucrare plină de noutăți, scoase la iveală ca urmare a strădaniei celor doi colegi ai noștri, care merită toate felicitările.

Adrian Ioniță
Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”,
București;
e-mail: aionita67@yahoo.com.

Daniela Marcu Istrate, Mihai Constantinescu, Andrei Soficaru, *The medieval cemetery from Sibiu (Hermannstadt) Huet Square. Archaeology, anthropology, history*, Tübingen Forschungen zur historischen Archäologie Band 6, Verlag Dr. Faustus, Büchenbach, 2015, 231 p. text; 79 fig., 59 grafice, 72 tabele în text; 64 planșe și 6 planșe-pliante

Volumul, apărut în prestigioasa serie „Tübingen Forschungen zur historischen Archäologie”, se deschide cu *Cuvântul* (p. 9) editorilor, Barbara Scholkmann și Jörn Staeker, urmat de un *Cuvânt înainte* (p. 11) și o

Introducere (p. 13–14), semnate de Daniela Marcu Istrate – coordonatoarea cercetărilor arheologice desfășurate în Piața Huet în anul 2005. Trebuie să precizăm de la început că săpăturile au fost prilejuate de reabilitarea